

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.12.113](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.113)

УДК 332.3

*I. М. Ушкаленко,
к. е. н., доцент кафедри економічної кібернетики,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця*

АНАЛІЗ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

I. Ushkalenko

*Candidate of economic sciences, associate professor of department of Economic Cybernetics,
Vinnytsia national agrarian University, Vinnytsya*

ANALYSIS OF RATIONAL USE OF LAND RESOURCES IN THE VINNYTSIA REGION

У даній статті висвітлено розмежування понять «раціонального використання земель» та «ефективне використання земель», «комплексне використання земель».

Як свідчать проведені дослідження, на сьогодні в Україні сформовано систему економічних інструментів природокористування та природоохоронної діяльності, яка включає механізм збору за спеціальне використання природних ресурсів, механізм збору за забруднення навколишнього природного середовища, механізм відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього середовища та систему державного фінансування природоохоронних заходів.

Разом з тим, в Україні відсутній цілісний і реально діючий економічний механізм, здатний ефективно вирішувати проблеми та завдання збереження навколишнього середовища в інтересах екологоорієнтованого соціально-економічного розвитку. Одні його складові діють, але не в повному обсязі, а інші - до цього часу не вийшли зі стадії досліджень.

Враховуючи існуючу ситуацію в Україні, вирішення фінансово-економічних проблем і завдань збереження навколишнього природного середовища, формування і розвиток цілісного економічного механізму в цій галузі мають здійснюватись.

Саме тому, нами була проведена характеристика стану та заходів охорони земельних ресурсів у Вінницькій області. Проаналізована характеристика ґрунтів за вмістом гумусу, азоту, фосфору та калію за результатами агрохімічної паспортизації для земель сільськогосподарського призначення (раз на 5 років). Яка дасть більш детальнішу інформацію для формування картинки щодо використання земельних ресурсів на районному рівні.

Сьогодні деградація земель, опустелювання, причиною яких є виснажлива експлуатація ґрунтів та нераціональна вирубка лісів, залишаються однією з найбільших проблем світу. Нами було проведена оцінка поширення екзогенних геологічних процесів Вінницької області.

В умовах реструктуризації виробництва і зміни форм власності використання ринкових механізмів екологічного регулювання є особливо актуальним, оскільки існуючі в Україні моделі організації та управління природокористуванням не забезпечують узгодженості економічних і природоохоронних цілей у масштабах країни, і, відповідно, реалізацію оптимальних екологобезпечних управлінських рішень. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці системи екологічного менеджменту як більш прогресивної моделі організації управління

природокористуванням в умовах ринкових трансформацій. Центральне місце в даній системі має належати економічним інструментам.

Після проведення дослідження було узагальнено висновки, та запропоновано моменти які допоможуть покращити раціональність використання земельних ресурсів у Вінницькій обл., та наведено подальші дослідження даного питання.

In this article the distinction between the concepts of "rational land use" and "effective use of land", "integrated land use" is highlighted.

According to the conducted researches, today in Ukraine a system of economic instruments of nature use and nature protection activity has been formed, which includes a mechanism for collecting for special use of natural resources, a mechanism for collecting for pollution of the environment, a mechanism for compensation for damage caused as a result of violations of environmental protection legislation and the system state financing of environmental measures.

At the same time, in Ukraine there is no holistic and real economic mechanism that can effectively solve problems and problems of preservation of the environment in the interests of ecologically oriented socio-economic development. Some of its components work, but not in full, while others - have not left the stage of research until now.

Taking into account the current situation in Ukraine, the decision of financial and economic problems and tasks of preservation of the natural environment, formation and development of a holistic economic mechanism in this area should be carried out.

That is why we conducted a description of the state and measures for the protection of land resources in the Vinnytsia region. The characteristics of soils based on the content of humus, nitrogen, phosphorus and potassium are analyzed based on the results of agrochemical certification for agricultural land (once every 5 years). What will give more detailed information for forming a picture on the use of land resources at the district level.

Today, land degradation, desertification, which is caused by exhausting exploitation of soils and inappropriate deforestation, remains one of the biggest problems in the world. We evaluated the spread of exogenous geological processes in the Vinnytsia region.

In the conditions of the restructuring of production and changes in ownership patterns, the use of market mechanisms for environmental regulation is particularly relevant as the existing patterns in the organization and management of natural resources in Ukraine do not ensure the consistency of economic and environmental objectives in the country, and, accordingly, the implementation of optimal environmentally sound management decisions. In connection with this, there is a need to develop a system of environmental management as a more progressive model of environmental management in the conditions of market transformations. The central place in this system should be economic instruments.

After the study, the conclusions were summarized, and some suggestions were made to improve the rational use of land resources in the Vinnytsia region. Further studies of this issue are provided.

Ключові слова: *земельні ресурси; раціональне використання; чорноземи; ґрунт; добрива; угіддя; господарська діяльність; природна родючість; рілля.*

Keywords: *land resources; rational use; chernozems; soil; fertilizers; land; economic activity; natural fertility; arable land.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питанню використанню земельних ресурсів не приділялося належної уваги. Адже, Земля традиційно є основним засобом сільськогосподарського виробництва й найціннішим багатством нашої держави. Земельний фонд України складає 5,7% території всієї Європи й становить 60354,8 тис. га., а за площею сільськогосподарських угідь та ріллі Україна посідає перше місце в Європі. Водночас, володіючи таким масштабним земельним фондом найбагатших у світі чорноземів, які, за різними оцінками науковців, здатні забезпечити продовольством 250-320 млн. людей, Україна не може гарантувати навіть власну продовольчу безпеку. Тому основним завданням на

сьогодні є раціональне використання земельно-ресурсного потенціалу у сільськогосподарському виробництві, що потребує належного наукового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та ефективного використання земельно-ресурсного потенціалу в сільськогосподарському виробництві приділяється значна увага вітчизняних й зарубіжних науковців-аграріїв. Різні аспекти даної проблематики розглядаються в працях таких учених, як: Д.С. Добряка, О.Ф. Балацького, О.А. Бугуцького, П.І. Гайдуцького, О.Ю. Єрмакова, Б.М. Данилишина, М.Я. Дем'яненко, Г.М. Калетніка, А.М. Третьякова, П.Т. Саблука, М.М. Федорова, О.І. Здоровцова, Г.М. Заболотного, А.С. Лисецького, І.І. Лукінова, В.Я. Месель-Веселяка, В.О. Точиліна, О.М. Шпичака, Л.Г. Чернюк, В.В. Юрчишина та ін. Однак, не зважаючи на глибину наукових досліджень, ефективно й раціональне землекористування в сучасних ринкових умовах господарювання залишається до кінця не вирішеною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження терміна «раціональне використання» та аналіз раціонального використання земельних ресурсів у Вінницькій області, визначення перспектив для покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безперечний інтерес становить ДСТ 26640-85 «Землі. Терміни та визначення», який визначає раціональне використання земель як забезпечення всіма землекористувачами в процесі виробництва максимального ефекту при здійсненні мети землекористування з урахуванням охорони земель та оптимальної взаємодії з природними факторами.

Сучасне розуміння поняття раціонального використання земель не може не містити як складову наукову обґрунтованість.

Зважаючи на розвиток науки і техніки, ускладнення агротехнологій, наукомісткість виробництва, можна сказати, що методи і способи, якими здійснюється господарювання та екологічні стандарти і нормативи, які застосовуються щодо земель, побудовані на науковій основі і є результатом неоднорічної праці вчених різних профілей.

Інша справа, чи слід окремо виділяти цей критерій і вказувати на нього при визначенні поняття раціонального використання земель, оскільки кожна зі складових раціонального використання, побудована на науковій основі.

Раціональне використання землі визначається також як досягнення максимального ефекту у здійсненні мети землекористування з урахуванням корисної взаємодії землі з іншими природними факторами і при охороні землі в процесі використання як специфічної умови будь-якої діяльності, і головного засобу виробництва у сільському господарстві [1, с. 14].

На наш погляд, термін «раціональне використання» вже означає «екологічно обґрунтоване», адже дотримання екологічних вимог - це невід'ємна та першочергова складова використання земель.

Спробуємо означити моменти, враховуючи які, можна дати визначення раціонального використання земель [1, с. 12]:

1. Визначення повинно бути універсальним, загальним і розрахованим на якнайдовше використання як у сучасному, схильному до змін, правовому просторі, так і при стабілізації законодавства. Те, що не є необхідним для визначення суті поняття - є зайвим. Із цієї тези випливають наступні.

2. Визначення не повинно містити розгорнутих описів застосовуваних понять, оскільки немає потреби переводити тлумачення чи дискусії на законодавчий рівень.

Ті автори, які будують свої визначення через опис правових та неправових явищ, намагаються запобігти неоднозначному розумінню своєї думки, висловивши її якнайдетальніше, але, як показує досвід, це не рятує від неоднозначних тлумачень.

3. Визначення не повинно містити прямих запозичень з природничих, аграрних та інших неюри-дичних наук, неприпустимо визначати правове поняття через посилання на їх розробки.

Не заперечуючи проти закріплення деяких їх досягнень у нормативних актах, ми вважаємо недоцільним робити це при загальному юридичному формулюванні, яке по суті є гнучкою, але незмінною формою для поточного змінюваного змісту, який залежить від стану розвитку природничих наук і удосконалюється разом із ними.

4. Визначення не повинно містити заперечень, тобто ми маємо вказати вичерпний перелік критеріїв, які складають визначення, а не визначити правові заборони, залишивши зміст поняття розмитим і нечітким.

Отже, раціональне використання земель - це таке їх цільове і комплексне використання, при якому досягнуто баланс (найоптимальніше, пропорційне і гармонічне зіставлення) між ефективністю використання земель і екологічними вимогами.

Ефективне використання земель - це виважене, науково обґрунтоване, планове, із врахуванням довгострокових інтересів суспільства використання земель, при якому отримують максимальну користь при мінімальних витратах.

Таким чином комплексне використання земель - це використання земель із врахуванням взаємозв'язків, взаємодії та взаємозалежності усіх природних факторів, навколишнього природного середовища, вживане у таких двох аспектах [2, с. 54]:

- як складова комплексного використання всіх природних ресурсів і навколишнього природного середовища;

– як врахування екологічної рівноваги і екоба-лансу при використанні та плануванні використання земель різних категорій, наприклад, оптимі-зація зіставлення між антропогенними і природними ландшафтами у різних регіонах.

Проведемо характеристику стану та заходів охорони земельних ресурсів у Вінницькій області (табл. 1).

Територія області станом на 1 січня 2017 року складає 2649,2 тис. га або 4,4 % від площі України (60354,9 тис. га). За географічним розміщенням територія землекористувань області розміщена на Подільській височині Лісостепу правобережного. За своєю природою – сильно розчленована балками та ярами.

До основних земельних угідь, від стану яких в значній мірі залежить економічна ситуація в області, відносяться землі сільськогосподарського і лісогосподарського призначення та природно-заповідного фонду.

Більша частина території -2064,0 тис. га (77,9 % від загальної площі території області) зайнята сільськогосподарськими землями, із них: сільськогосподарських угідь 2015,2 тис. га (76,0 % від загальної площі), в тому числі ріллі 1725,5 тис. га (65,13 % від загальної площі території), перелогів 1,0 тис. га (0,04 %), багаторічних насаджень 51,4 тис. га (1,94 %), сіножатей і пасовищ 263,3 тис. га (8,92 %) [6].

Ліси та інші лісовкриті площі складають 380,3 тис. га (14,36 % від загальної площі), забудовані землі 107,7 (4,07 %), заболочені землі 29,1 (1,10 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 25,0 тис. га (0,94 %), внутрішні води 49,4 тис. га (1,86 % від загальної площі) та інші землі (господарські двори та дороги, піски, яри, кам'яністі місця тощо) 49,4 тис. га (1,86 %). Територія суші (без заболочених земель та внутрішніх вод) становить 2605,7 тис. га, або 98,3 % від загальної площі.

Таблиця 1.
Структура земельного фонду регіону [6]

Основні види угідь	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	Всього, тис.га	% до загальної площі території	Всього, тис.га	% до загальної площі території	Всього, тис.га	% до загальної площі території	Всього, тис.га	% до загальної площі території	Всього, тис.га	% до загальної площі території
Загальна територія	2649,2	100	2649,2	100	2649,2	100	2649,2	100	2649,2	100
у тому числі:										
1. Сільськогосподарські угіддя	2016,2	76,07	2015,7	76,05	2015,5	76,04	2015,2	76,03	2015,2	76,03
2. Ліси і інші лісовкриті площі	379,4	14,32	3779,9	14,34	380	14,34	380,3	14,36	380,3	14,36
3. Забудовані землі	107,4	4,05	107,6	4,06	107,7	4,07	107,7	4,07	107,7	4,07
4. Відкриті заболочені землі	29,2	1,10	29,1	1,10	29,1	1,10	29,1	1,10	29,1	1,10
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	25,0	0,94	25,0	0,94	25	0,94	25,0	0,94	25,0	0,94
6. Інші землі	49,6	1,87	49,5	1,87	49,5	1,87	49,4	1,86	49,4	1,86
Усього земель (суша)	2605,8	98,4	2605,8	98,4	2605,8	98,4	2605,7	98,4	2605,7	98,4
Території, що покриті поверхневими водами	43,4	1,64	43,4	1,64	43,4	1,64	43,5	1,64	43,5	1,64

Питома вага сільськогосподарських угідь відносно території суші (ступінь сільськогосподарського освоєння) по області становить 77,3%, а по адміністративних районах – від 67,3 до 87,7 %. Розораність відносно території суші по області становить 66,2%, а по адміністративних районах - від 53,6 до 79,7 %.

Сільськогосподарська освоєність території Вінницької області є дуже високою – 76,0% від загальної площі області (по районах 67,2-87,7%). Розораність складає 65,1%.

За класифікацією ґрунтів і земель України та їх придатністю до сільськогосподарського виробництва ґрунти Вінниччини по родючості розміщуються від четвертого (70-61 бал) до восьмого (30-21 бал) класу. Це ґрунти від високої родючості (добрі землі) до групи ґрунтів низької якості (малоцінні землі) по загальній класифікації ґрунтів і земель України.

Основні ґрунти області це чорноземи (50,1% площі сільськогосподарських угідь) та сірі лісові (майже 33%) (табл. 2.).

Таблиця 2.

Характеристика ґрунтів за вмістом гумусу, азоту, фосфору та калію за результатами агрохімічної паспортизації для земель сільськогосподарського призначення (раз на 5 років) [6]

Характеристика ґрунтів за вмістом гумусу

Обстежена площа, тис. га	Площа ґрунтів											Середньозважений показник, %	
	дуже низький <1,1		низький 1,1-2,0		середній 2,1-3,0		підвищений 3,1-4,0		високий 4,1-5,0		дуже високий >5,0		
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га		%
1265,5	2,1	0,2	267,1	21,1	510,1	40,3	371,7	29,4	89,6	7,1	6,8	0,5	2,70

Характеристика ґрунтів за вмістом азоту, що легко гідролізується

Обстежена площа, тис. га	Площа ґрунтів							Середньозважений показник, мг/кг ґрунту (Корнфілд)	
	дуже низький <100		низький 101-150		середній 151-200		підвищений >200		
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га		%
1265,5	1065,6	84,2	199,1	15,7	0,8	0,06	-	-	82

Характеристика ґрунтів за вмістом азоту за нітрифікаційною здатністю

Площа ґрунтів, %						Середньозважений показник, мг/кг ґрунту
дуже низький < 5	низький 5-8	середній 9-15	підвищений 16-30	високий 31-60	дуже високий >60	
1	2	3	4	5	6	
1	2	3	4	5	6	7

Характеристика ґрунтів за вмістом рухомого фосфору

Обстежена площа, тис. га	Площа ґрунтів											Середньозважений показник, мг/кг ґрунту (Чиріков)	
	дуже низький <20		низький 21-50		середній 51-100		підвищений 101-150		високий 151-200		дуже високий >200		
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га		%
1265,5	25,2	2,0	205,1	16,2	662,6	52,4	304,9	24,1	56,6	4,5	11,1	0,9	84

Характеристика ґрунтів за вмістом обмінного калію

Обстежена площа, тис. га	Площа ґрунтів											Середньозважений показник, мг/кг ґрунту (Чиріков)	
	дуже низький <20		низький 21-40		середній 41-80		підвищений 81-120		високий 121-180		дуже високий >180		
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га		%
1265,5	-	-	3,1	0,2	284,9	22,5	542,0	42,8	368,8	29,1	66,7	5,3	109

Зрівноважений або середній показник вмісту гумусу по області складає 2,70 %, що є досить низьким показником.

За даними наукових досліджень для підтримки в ґрунті на достатньому рівні фізико-хімічних та біологічних процесів необхідно, щоб він містив в орному горизонті не менше 2,5 % гумусу. Цей рівень вважається критичним, нижче якого помітно погіршуються агрономічно цінні властивості ґрунтів. Це пов'язано з тим, що внесення органічних добрив в області є критичним. ґрунтів з вмістом гумусу нижче критичного рівня в області нараховується 2,1 тис. га, що складає 0,2%.

За даними турів агрохімічного обстеження сільськогосподарських угідь області середній показник вмісту гумусу в ґрунтах дорівнював від 2,88 до 2,70 % (по зонах області).

ґрунти Північної та Південної зони області більш родючі, вміст гумусу є вищим (2,74-3,48 %); центральна частина області, де ґрунтовий покрив представлений сірими лісовими ґрунтами, що за своєю природою є досить бідними на вміст органічної речовини (2,03%), досить відчутно знижує середній показник вмісту гумусу по області [4, с. 67].

Вінницької філією ДУ «Держґрунтохорона» «Інституту охорони ґрунтів України» проводились дослідження на забруднення сільгоспугідь області залишками пестицидів та важких металів.

При дослідженні виявлено, що всі площі сільгоспугідь області не мають перевищень ГДК як по пестицидах, так і по важких металах.

ДУ «Вінницький обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України» у 2016 році досліджено на показники безпеки 1717 проб ґрунту, з яких 69 не відповідають нормативам, що складає 4,0%, в тому числі на вміст пестицидів досліджено 199 проб, які відповідають нормативам; на солі важких металів досліджено 126 проб, з яких 18 не відповідають нормативам, що складає 14,3% [3, с. 89].

На сьогоднішній день виявлено близько 32,5 тис. га або 2,7 % сільськогосподарських угідь області, забруднення яких цезієм-137 перевищує 1 кюрі на квадратний кілометр.

Це сільськогосподарські угіддя восьми районів області: Бершадський, Гайсинський, Немирівський, Томашпільський, Тульчинський, Тиврівський, Чечельницький, Шаргородський.

В цілому на контрольних ділянках в останні роки досліджень спостерігається стабілізація гама-фону та тенденція до зменшення забруднення ґрунту радіонуклідами. По ступеню забруднення цезієм - 137 та стронцієм - 90 вони відносяться до 4 зони (зони посиленого радіологічного контролю).

Сьогодні деградація земель, опустелювання, причиною яких є виснажлива експлуатація ґрунтів та нерациональна вирубка лісів, залишаються однією з найбільших проблем світу.

Наслідком незбалансованого ведення господарської діяльності є розвиток зсувних процесів, карстоутворення та підтоплення територій.

Зсувами охоплено 0,062% території області, з 339 паспортизованих зсувів 19 є потенційно небезпечними для народногосподарських об'єктів.

Карстові прояви спостерігаються на 44,9% території області, всього зареєстровано 244 прояви.

Підтоплюється 0,02% території Вінниччини (0,006 тис. км²) (таб. 3.).

Питома вага сільськогосподарських угідь відносно території суші (ступінь сільськогосподарського освоєння) по області становить 77,3%, а по адміністративних районах - від 67,4 до 87,7%. Розораність відносно території суші по області становить 66,3%, а по адміністративних районах - від 53,7 до 79,6%.

Таблиця 3.
Поширення екзогенних геологічних процесів (ЕГП) [6]

Рік	Підтоплення		Карст				Зсуви				
	площа, тис. км ²	% від площі території регіону	площа поширення порід, здатних до карстування, тис. км ²	%	кількість карстопоявів, од.	загальна кількість, од.	площа, км ²	%	кількість активних, од.	площа активних, км ²	%
2015	0,006	0,02	11,9	44,9	244	339	16,55	0,062			
2016	0,006	0,02	11,9	44,9	244	339	16,55	0,062			
2017	0,006	0,02	11,9	44,9	244	339	16,55	0,062			

Майже 25% (672,8 тис. га) усіх сільгоспугідь зазнають дію водної ерозії, 7% (179,7 тис.га) зазнають вітрової ерозії, кислих ґрунтів – 57% (1511,0 тис.га). Виникнення і розвиток ерозійних процесів пов'язано з багатьма причинами. Однією із них є нерациональне використання землі, якому сприяє: інтенсивне розорювання схилів земель (більше 30) і вирощування на них просапних культур (особливо цукрових буряків); відсутність комплексного підходу в проведенні протиерозійних заходів; перенасичення просапними культурами структури посівних площ. Також, нерациональне землекористування призводить до втрати родючості ґрунтів.

Усього по області потребують консервації 737,3 тис. га деградованих і малопродуктивних земель (27,8% від загальної площі території).

Рівень природної родючості ґрунтів оцінюється перш за все вмістом гумусу. Ґрунтів з вмістом гумусу нижче критичного рівня в області нараховується 523,7 тис. га, що складає 41,4 %.

Одним із суттєвих факторів, що негативно впливає на родючість ґрунтів і приводить до зниження урожайності сільськогосподарських культур, є кислотність ґрунтів. Дані проведених обстежень свідчать про значне підкислення ґрунтового розчину. Значно збільшились площі сильно-, середньо- та слабокислих ґрунтів. Тут також помітна тенденція переходу від нейтральних і близьких до нейтральних ґрунтів у середньо- та слабокислі.

Розглядаючи зонально, найбільш закисленою зоною ґрунтового покриву є Центральна, частково Південна. В Північній зоні знаходяться досить незначні площі кислих ґрунтів [3, с. 67].

Специфічне землекористування на Вінниччині, що супроводжувалось високим рівнем розораності силових земель, розширенням посівних площ просапних культур, недостатньо обґрунтованою широкомасштабною меліорацією перезволожених, заболочених земель, нехтуванням науково обґрунтованими ґрунтозахисними сівозмінами, впровадженням індустріальних технологій вирощування сільськогосподарських культур, викликало відчутне зменшення площ, зайнятих природними рослинними угрупованнями (луками, лісами, болотами) при одночасному збільшенні питомої ваги освоєних сільськогосподарських угідь, насамперед ріллі.

В цілому антропогенне перетворення агроландшафтів збільшилося в 1,5-2 рази, при одночасному рості урбанізованих й індустріальних територій.

На Вінниччині внаслідок значного господарського освоєння території та розвитку сільського господарства зменшились площі природних та природно-антропогенних ландшафтів (луки, ліси, боліт) при одночасному збільшенні питомої ваги освоєних сільськогосподарських угідь, насамперед ріллі. В цілому антропогенне перетворення призвело до спрощення екосистем агроландшафтів, порушення екологічного розмаїття угідь і зв'язки між компонентами ландшафту, деградації ґрунтового покриву, переуцільнення й погіршення водно-фізичних і механічних властивостей ґрунту, а на деяких територіях активізувались ерозійні та зсувні негативні процеси [6].

Однією з причин агрофізичної деградації ґрунту, яка проявляється майже на всій площі орних земель краю, що обумовлює ущільнення (до 60 см і більше), розпорошення верхнього шару, зниження протиерозійної стійкості ґрунту, є його багаторазовий обробіток різними знаряддями за допомогою потужних і важких колісних тракторів.

Суцільне розорювання, будівництво ставків та водосховищ, меліорація, сінокошіння й надмірний випас худоби, а також штучний підсів трав замінили структуру природних різнотравних асоціацій лук на однотипові. Якщо в натуральному стані фітоценозів нараховували 40-50 видів тр'яних рослин, то після «окультурення» – 6-8.

До негативних змін структури ґрунтів, їх фізико-хімічних і біологічних властивостей призвели наслідки внесення мінеральних добрив й пестицидів у попередні роки. Застосування великих доз добрив може погіршити якість продукції, ґрунтових вод, що зумовлює забруднення близьких річок і водойм. Використання мінеральних добрив дало змогу певною мірою підвищити врожайність культур, однак подальше збільшення їх доз уже не сприятиме її зростанню, що буде пов'язано із зменшенням запасів гумусу в ґрунті.

Зростання врожайності неможливе без удосконалення технології внесення добрив. Безконтрольне їх застосування призводить до забруднення навколишнього середовища, що загрожує здоров'ю людини. Особливо небезпечне неправильне або надмірне використання пестицидів. Причому деяка їх частина трансформується, тобто виникають нові токсичні речовини (вторинна токсикація). Дати оцінку всіх наслідків впливу пестицидів неможливо через недосконалість методів дослідження.

Повне знищення ґрунтового покриву спостерігається в процесі селитебного, промислового, дорожнього й інших видах будівництва. Діяльність гірничовидобувних підприємств, стихійні сміттєзвалища призводять до промислової деградації ґрунтів. Нині на Вінниччині площа земель, порушених гірничодобувною промисловістю, складає біля 20 тис. га.

Вінниччина внаслідок значного господарського освоєння території та розвитку сільського господарства зменшення площ, природних та природно-антропогенних ландшафтів (луками, лісами, болотами) при одночасному збільшенні питомої ваги освоєних сільськогосподарських угідь, насамперед ріллі. В цілому антропогенне перетворення агроландшафтів призвело до спрощення екосистем агроландшафтів, порушення екологічного розмаїття угідь і зв'язки між компонентами ландшафту, деградації ґрунтового покриву, переущільнення й погіршення водно-фізичних і механічних властивостей ґрунту, а на деяких територіях активізувались ерозійні та зсувні негативні процеси.

Суцільне розорювання, будівництво ставків та водосховищ, меліорація, сінокошіння й надмірний випас худоби, а також штучний підсів трав замінили структуру природних різнотравних асоціацій лук на однотипові. Якщо в натуральному стані фітоценозів нараховували 40-50 видів тр'яних рослин, то після «окультурення» – 6-8.

До негативних змін структури ґрунтів, їх фізико-хімічних і біологічних властивостей призвели наслідки внесення мінеральних добрив й пестицидів у попередні роки. Застосування великих доз добрив може погіршити якість продукції, ґрунтових вод, що зумовлює забруднення близьких річок і водойм. Використання мінеральних добрив дало змогу певною мірою підвищити врожайність культур, однак подальше збільшення їх доз уже не сприятиме її зростанню, що буде пов'язано із зменшенням запасів гумусу в ґрунті. Зростання врожайності неможливе без удосконалення технології внесення добрив [7, с 15].

Безконтрольне їх застосування призводить до забруднення навколишнього середовища, що загрожує здоров'ю людини. Особливо небезпечне неправильне або надмірне використання пестицидів. Причому деяка їх частина трансформується, тобто виникають нові токсичні речовини (вторинна токсикація). Дати оцінку всіх наслідків впливу пестицидів неможливо через недосконалість методів дослідження.

Повне знищення ґрунтового покриву спостерігається в процесі селитебного, промислового, дорожнього й інших видах будівництва. Діяльність гірничо-видобувних підприємств, стихійні сміттєзвалища призводять до промислової деградації ґрунтів. Забудованих земель в області 107,7 тис. га, що складає 4,07% площі території.

Нині на Вінниччині площа земель, порушених гірничодобувною промисловістю, складає біля 20 тис. га.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне підкреслити, що в Україні створено систему державної влади та місцевого самоврядування, на які покладено функції управління земельними відносинами. Водночас, діяльність суб'єктів управління з реалізації своїх функцій є недосконалою і має суттєві недоліки (як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру), які перешкоджають успішному розвитку земельних відносин в Україні.

Тому, на наш погляд, для ефективної реалізації функцій органів управління земельними відносинами необхідно здійснити такі кроки. По-перше, оптимізувати систему державних органів управління земельними відносинами, створивши єдиний державний орган з управління земельними ресурсами як багатофункціональним і структурно складним об'єктом. Складовими частинами такого органу повинні бути агентство з управління землями державної власності, агентство з охорони навколишнього природного середовища, екологічна інспекція, інспекція з використання та охорони земель усіх категорій та форм власності, департамент державного кадастру і реєстрації прав на землю.

По-друге, проаналізувати нормативно-правові акти у сфері регулювання земельних відносин та усунути дублювання їх положень та дублювання функцій органів державного управління.

По-третє, забезпечити належне юридичне оформлення управлінських функцій органів державної влади та органів місцевого самоврядування і відповідне їх закріплення в компетенційних актах цих органів.

Звідси виникає об'єктивна необхідність подальшого поглиблення та системне удосконалення теоретико-методичних засад і прикладних розробок, спрямованих на забезпечення ефективного виконання функцій органами управління земельними відносинами як на державному, так і на місцевому рівнях.

Література.

1. Добряк Д.С. Землеустрій – наукова основа раціонального використання та охорони земельних ресурсів / Д.С. Добряк, А.Г. Мартин // Землеустрій та кадастр. –2006. – № 1. – С. 10-16.
2. Зінченко Т.Є. Інституціональні аспекти трансформації землекористувань населених пунктів в сучасних ринкових умовах / Т.Є. Зінченко. – Житомир: Вид-во «ПП Рута», 2010. – 214 с
3. Мартин А.Г. Природно-сільськогосподарське районування України: навчальний посібник / Мартин А.Г., Опипчук С.О., Чумаченко О.М. – К., 2012. –258 с.
4. Паньків З.П. Земельні ресурси. Навч.посібник / З.П. Паньків. - Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. - 272 с.
5. Проблеми формування та оцінки ефективності функціонування сучасних землегосподарських систем // Матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 28 жовтня 2010 р. / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – Київ, РВПС України НАН України, 2010. – 304 с.
6. Статистичний щорічник Вінниччини за 2017 рік / За ред. С. Н. Ігнатова. - Вінниця: Держкомстат ГУС у Вінницькій області, 2018. – 620с.
7. Царенко О.М. Фінансово-економічний механізм землекористування / О.М. Царенко, А.В. Чупіс // Вісник Сумського державного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2001. – № 1. – С. 14-17.

References.

1. Dobryak, D.S. and Martin, A.G. (2006), “Land system - the scientific basis of rational use and protection of land resources”, *Zemleustrii ta kadastr*, no. 1, pp. 10-16.
2. Zinchenko, T.Ye. (2010), *Instytutsionalni aspekty transformatsii zemlekorystuvan naselenykh punktiv v suchasnykh rynkovykh umovakh* [Institutional aspects of land use transformation settlements under current market conditions], Vyd-vo "PP Ruta", Zhytomyr, 214 p.
3. Martin, A.G. Martin, A.G. Opipchuk, S.O. and Chumachenko, O.M. (2012), *Pryrodno-silskohospodarske raionuvannia Ukrainy* [Natural-agricultural regionalization of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
4. Pankov, Z.P. (2008), *Zemelni resursy* [Land resources], Publishing Center of LNU them. Ivan Franko, Lviv, Ukraine.
5. *Problemy formuvannia ta otsinky efektyvnosti funktsionuvannia suchasnykh zemleghospodarskykh system* [Problems of formation and evaluation of the functioning of modern zemleghospodarskykh], *Materialy Mizhnar. nauk. konf.*, [Materials Intern. Science. Conf., m. Kyiv, October 28, 2010], RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, Kyiv, 304 p.
6. Statistical Yearbook of Vinnytsya for 2017 (2018), Vinnytsya: Goskomstat GUS in Vinnitsa region, Vinnitsa, Ukraine
7. Tsarenko, O.M. and Chupis, A.V. (2001), “Financial and economic mechanism of land use”, *Visnyk Sumskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu. Seriiia «Finansy i kredyt»*, no.1, pp. 14-17.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2018 р.